

عناصر الطبيعة في مراثية " مقبر " ل عبد الحق حامد ترهان

الباحث الثاني : المدرس المساعد محمد كريم
سيدكول

قسم التاريخ / كلية التربية / جامعة كويه /

اقليم كردستان العراق

muhammed.barzinji@koyauniversity.org

الباحث الاول : الدكتور احمد عبد الله ولي
جامعة كويه

اقليم كردستان

Ahmed.abdullah@koyauniversity.org

الكلمات المفتاحية: عبد الحق حامد طرهان، مقبر، الشعر، الشاعر، الأدب، الأدب التركي الحديث، الأدب التركي، التفسير والفكر، تكامل المعنى، الطبيعة، العنصر الطبيعي، الربيع، الفصل، المادة.

كيفية اقتباس البحث

ولي ، احمد عبد الله ، محمد كريم سيدكول، عناصر الطبيعة في مراثية " مقبر " ل عبد الحق حامد ترهان، مجلة مركز بابل للدراسات الانسانية، تموز ٢٠٢٥، المجلد: ١٥، العدد: ٤ .

هذا البحث من نوع الوصول المفتوح مرخص بموجب رخصة المشاع الإبداعي لحقوق التأليف والنشر (Creative Commons Attribution) تتيح فقط للآخرين تحميل البحث ومشاركته مع الآخرين بشرط نسب العمل الأصلي للمؤلف، ودون القيام بأي تعديل أو استخدامه لأغراض تجارية.

Registered مسجلة في
ROAD

Indexed مفهروسة في
IASJ

Elements of Nature in ABDÜLHAK HÂMÎD TARHAN's Elegy "MAKBER" Joint Research

First researcher:
Dr. Ahmed Abdullah Weli
Koya University / Kurdistan
Region

Second researcher: Assist. Instructor
Mohammed Kareem Saedgul
Department of History/ College of
Education/ Koya University/ Kurdistan
Region

Keywords : Abdülhak Hamit Tarhan, Makber, poetry, poet, literature, modern Turkish literature, Turkish literature, interpretation, the perfection of meaning, nature, natural elements, spring, season, material

How To Cite This Article

Weli, Ahmed Abdullah, Mohammed Kareem Saedgul, Elements of Nature in ABDÜLHAK HÂMÎD TARHAN's Elegy "MAKBER" Joint Research, Journal Of Babylon Center For Humanities Studies, July 2025, Volume:15, Issue 4.

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

[This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.](#)

المخلص

تُعد قصيدة مقبر، التي ألفها عبد الحق حامد ترهان في عام ١٨٨٥، ليس مجرد قصيدة رثاء شخصية، بل نصاً فلسفياً يؤسس لعلاقة عميقة بين الطبيعة وروح الإنسان. وقد كتب الشاعر هذا العمل إثر وفاة زوجته فاطمة خانم، حيث تناول فيها موضوع الموت مستعيناً بالطبيعة كمأوى وكمرآة تعكس مشاعره الداخلية. يهدف هذا البحث إلى تحليل موقع العناصر الطبيعية في البناء الشعري وفي عالم المعنى داخل قصيدة (مقبر). فليست الطبيعة في هذا النص خلفية ساكنة، بل تظهر كعنصر نشط يشارك الإنسان في حزنه، ويمنحه أحياناً عزاءً، ويكتسب في كثير من الأحيان بعداً ميتافيزيقياً.

تتكرر في هذه القصيدة عناصر طبيعية مثل البحر، الجبال، الليل، النجوم، الرياح، والزهور. وتحمل كل من هذه العناصر دلالات رمزية تعبّر عن اضطرابات الشاعر الداخلية، وتوجهه نحو الله، وعجزه أمام الموت. فالبحر على سبيل المثال يُماثل اللانهاية، كما يرمز إلى عمق الفقد. أما الليل، فيوفر أرضية للحزن والتساؤلات في العوالم غير المرئية (الميتافيزيقية)،

بينما تُستحضر النجوم كرمز لوجود الزوجة الراحلة في عالم روحي. في هذا السياق، تُوظف الطبيعة للتعبير عن الألم الفردي، مقدّمة نماذج قوية من التماهي بين الإنسان والطبيعة، وهي سمة بارزة في الأدب الرومانسي.

كما يسلط البحث الضوء على أن تصوير الطبيعة في مقبر يشير أيضًا إلى التحوّل في النظرة الجمالية للطبيعة خلال الانتقال من مرحلة التنظيمات (التنظيمات الخيرية) إلى مرحلة الأدب الحديث (ثروة الفنون). فالمعاني التي يضيفها حامد على الطبيعة لا تقتصر على جمالية المنظر، بل تُحوّلها إلى جزء من تساؤل وجودي. ومن هذا المنطلق، يصبح مقبر قصيدة رثاء شخصية وعالمية في آن واحد، ويُعيد بناء الطبيعة ك مجال لإنتاج المعنى.

وفي الختام، تُعد العناصر الطبيعية في قصيدة (مقبر) ليست مجرد عناصر وصفية، بل تشكل أساسًا للعمق الفكري والعاطفي في القصيدة. فليس فقط أنها تعكس الحالة النفسية للشاعر في مواجهة الفقد، بل تتيح له أيضًا التساؤل حول مفاهيم أكثر تجريدًا وعمقًا مثل الموت، والخلود، والإله. وتكشف نتائج هذا البحث عن حس شعري فريد لدى حامد يتجاوز حدود عصره في نظرته للطبيعة.

Abstract

The poem "Makber", written by Abdülhak Hamit Tarhan in 1885, is not only an elegy but it becomes a philosophical work that establishes a profound link between nature and the human soul. The poet wrote this work following the death of his wife, Fatma Hanım, using nature as both a refuge and a mirror reflecting his inner emotions. This research aims to analyze the role of natural elements in the poetic structure and the world of meaning within the poem Makber. In this text, nature is not a passive background but an active entity that shares the sorrow of humans, sometimes offering solace and frequently acquiring a metaphysical dimension.

Throughout the poem, there is a repetition of the elements of nature such as the sea, the mountains, the night, stars, winds, and flowers. Each of these elements carries symbolic meaning that express the poet's inner turmoil directing him toward God. It shows also his helplessness in front of death. The sea, for instance, represents infinity and it may also symbolize the pain of loss. The night presents a ground for sadness and the inquiries about the unseen realms (metaphysical). The stars represent a symbol of the existence of the late wife in spiritual world. In this context, the poem employs nature to express the individual pain, introducing strong forms of resemblance between man and nature which is a remarkable feature in romantic literature.

The research highlights the fact that the portrayal of nature in the elegy "Makber" refers also to transformation in the aesthetic perspective of nature through the transition from regulation "Tanzimat" (charitable regulations) to the modern literature stage (Servet Fünun) (Wealth of Knowledge Literature, a modern literary movement). The meanings that

Hamit assigns to nature are not limited to beauty of the scene but also transforming it into a very important part of existential questioning. From this perspective, "Makber" becomes a personal and universal elegy at the same time reconstructing nature as a field for producing meaning.

In coclusion, elements of Nature in "Makber" are not only descriptive; but they becomea foundation of intellectual and emotional depth in the poem. they do not only reflect the poet's psychological condition as he faces the sense of loss, but they also push him to navigate more abstract and profound perspectives such as death, divinity, and eternity. The research finds that there is a unique poetic talent in Hamit which goes beyond his age in his view of nature.

**ABDÜLHAK HÂMÎD TARHAN'IN MAKBER ADLI ESERİNDE DOĞAL
UNSURLAR**
Ortak Araştırma

Birinci araştırmacı: Dr.
AHMED ABDULLAH WELI
Koya Üniversitesi
Kürdistan Bölgesi

İkinci araştırmacı: Araş Gör.
Muhammed Kerim Saedgul
Eğitim Fakültesi
Tarih Bölümü

ÖZET

Abdülhak Hâmîd Tarhan'ın 1885 yılında kaleme aldığı Makber, sadece bireysel bir yas şiiri değil, aynı zamanda doğa ile insan ruhu arasında derin bir bağ kuran felsefî bir metindir. Şairin eşi Fatma Hanım'ın ölümü üzerine yazdığı bu eser, ölüm temasını işlerken doğayı hem bir sığınak hem de bir yansıma alanı olarak kullanır. Bu çalışmada, Makber'de yer alan doğal unsurların şiirsel yapı ve anlam dünyası içindeki yeri incelenmiştir. Doğa, Tarhan'ın metninde pasif bir arka plan değil, insan acısına ortak olan, zaman zaman teselli sunan ve çoğu zaman da metafizik bir anlam kazanan aktif bir öge olarak karşımıza çıkar.

Makber'de en sık rastlanan doğal unsurlar; deniz, dağ, gece, yıldızlar, rüzgâr ve çiçeklerdir. Bu unsurların her biri, şairin içsel çalkantılarını, Tanrı'ya yönelişini ve ölüm karşısındaki çaresizliğini yansıtmak için simgesel anlamlar taşır. Özellikle deniz, sonsuzlukla özdeşleştirilirken aynı zamanda kaybın derinliğini de temsil eder. Gece, hem matem hem de metafizik sorgulamalar için bir zemin sunarken; yıldızlar, kaybedilen eşin ruhani varlığını hatırlatan unsurlar olarak değerlendirilir. Bu bağlamda doğa, bireysel acının ifadesinde işlevselleştirilmiş ve romantik edebiyatın tipik özelliği olan insan-doğa özdeşliğinin güçlü örnekleri sunulmuştur.

Ayrıca çalışmada, Makber'deki doğa tasvirlerinin Tanzimat'tan Servet-i Fünun'a geçiş sürecinde doğanın sanat anlayışındaki değişen

rolüne de işaret ettiği vurgulanmıştır. Hâmid'in doğaya yüklediği anlamlar, onu sadece manzara estetiğiyle sınırlamaz; aksine, varoluşsal bir sorgulamanın parçası hâline getirir. Bu yönüyle Makber, hem kişisel hem de evrensel bir yas şiiri olurken, doğayı bir anlam üretim alanı olarak yeniden kurar.

Sonuç olarak, Makber'deki doğal unsurlar, yalnızca betimleyici değil, şiirin düşünsel ve duygusal derinliğini kuran temel taşlardır. Doğa, şairin kayıp karşısındaki ruh hâlini yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda ölüm, sonsuzluk ve Tanrı gibi temaları daha soyut ve derin bir düzlemde sorgulamasına olanak tanır. Bu çalışmada ulaşılan bulgular, Hâmid'in doğaya bakışının dönemin ötesine geçen özgün bir poetik duyarlılığı barındırdığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Abdülhak Hâmid TARHAN, Makber, Şiir, Şair, Edebiyat, Yeni Türk Edebiyatı, Türk Edebiyatı, Yorum ve Düşünce, Anlam Bütünlüğü, Doğa, Doğal, Doğal Unsur, Tabiat, Bahar, Mevsim, Madde.

GİRİŞ

ABDÜLHAK HÂMİD TARHAN'IN (1852–1937) HAYATI, EDEBİ ŞAHSİYETİ VE YAPITLARI:

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan kültürel ve siyasi dönüşüm sürecinde, edebiyat sahnesinde derin izler bırakan figürlerden biri olan Abdülhak Hâmid Tarhan, yalnızca eserleriyle değil, yaşadığı dönem, kişisel trajedileri ve diplomatik kimliğiyle de çok yönlü bir şahsiyettir. 2 Ocak 1852 tarihinde İstanbul'da doğan Abdülhak Hâmid, erken yaşta hem doğu hem batı kültürüyle tanışarak şekillenen bir zihinsel altyapının ürünüdür. Babası Hayrullah Efendi'nin diplomat olması, onun çocukluk yıllarından itibaren farklı coğrafyaları görmesini ve çok yönlü bir eğitim almasını sağlamıştır. (ENGİNÜN, 1988: 207)

Abdülhak Hâmid'in çocukluğu, babasının görevi nedeniyle İran'ın Tahran şehrinde geçmiştir. Bu dönemde Arapça ve Farsça'yı yerinde öğrenme fırsatı bulmuş, doğunun klasik edebi kaynaklarıyla erken yaşta tanışmıştır. 1863 yılında İstanbul'a döndüğünde Galatasaray Sultanisi'ne devam etmiş, ardından Paris'e giderek kısa bir süre hukuk eğitimi almıştır. Ancak onu gerçek anlamda şekillendiren, kitaplardan çok gezdiği, gördüğü yerler ve yaşadığı insanlardı. (ÜNAYDIN, 1918: 7-18)

Henüz 17 yaşındayken yazdığı "Macera-yı Aşk" adlı tiyatro eseriyle dikkatleri çeken Abdülhak Hâmid, esas şöhretini 1873 yılında yayımlanan "Şair Evlenmesi" ile değil, 1878 yılında kaleme aldığı "Nesteren" adlı tiyatrosuyla kazandı. Bu eserinde istibdat yönetimine yönelik dolaylı eleştiriler yer aldığı gerekçesiyle görevinden alınmış, bu

durum onun hem politik hem de edebi kimliğinin keskinleşmesine ayrıca neden olmuştur. (SEVÜK, 1924: 210: 238)

1876 yılında Paris Sefareti'nde göreve başlayan Abdülhak Hâmid, ardından Lahey, Brüksel, Bombay ve Londra gibi çeşitli şehirlerde diplomatik görevlerde bulunmuştur. Bu görevi sırasında hem Avrupa'daki entelektüel hareketlerle tanışmış hem de Batı edebiyatının temel metinlerini yakından inceleme fırsatı bulmuştur. Edebiyat anlayışının Batı etkisiyle derinleştiği bu yıllarda, birey psikolojisine, metafizik arayışlara ve ölüm temasına yoğunluk vermeye başlamıştır. (ERTAYLAN, 1925: 340-356)

1885 yılı, onun hayatında derin bir iz bırakan bir yıl olmuştur. Çok sevdiği eşi Fatma Hanım'ı Bombay'da veremden kaybetmiş; bu ölüm, Hâmid'in hem iç dünyasını hem de edebi yönünü sarsıcı biçimde etkilemiştir. Aynı yıl yazdığı "Makber", bu büyük kaybın ve içsel çöküşün bir dışavurumu olarak edebiyat tarihine geçmiştir. Bu eserle birlikte Hâmid, sadece bir aşk şairi değil, varoluşsal sorgulamalara açık, metafizik bir duyarlılığı olan bir düşünür olarak da kabul görmüştür. (TANPINAR, 1967: 496-513)

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı, Hâmid'in hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde Meclis-i Âyan üyeliğine atanmış, aktif olarak siyasi görevler üstlenmiştir. 1920'li yıllarda Osmanlı'nın yıkılmasıyla birlikte Cumhuriyet'in kurulduğu bu yeni dönemde de dışlanmamış, aksine kültürel bir sembol olarak varlığını sürdürmüştür. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kendisine "Müşir-i Şuara" (Şairler Paşası) unvanı verilmiş, devlet protokolünde yüksek saygı görmüştür. (AKÜN, 1954: 61-100)

Abdülhak Hâmid, ilerleyen yaşına rağmen entelektüel çevrelerle bağını hiç koparmamış, yazmaya ve düşünmeye devam etmiştir. 1936 yılında Türk Dil Kurumu'nun açılış törenine katılması, Cumhuriyet kadrolarının ona gösterdiği vefanın somut bir göstergesi olmuştur. 12 Nisan 1937 tarihinde, 85 yaşında İstanbul'da vefat etmiş ve Eyüpsultan Mezarlığı'na defnedilmiştir. Ölümü, sadece bir şairin değil, bir dönemin kapanışı olarak da algılanmıştır. (SÜLEYMAN, 1913: 12-29)

Abdülhak Hâmid Tarhan'ın hayatı, bireysel trajedilerle siyasi çalkantıların iç içe geçtiği bir edebi yürüyüştür. Hem Tanzimat'ın idealist havasını hem de Servet-i Fünun'un bireyselci, melankolik yönünü kişiliğinde birleştirmiştir. Onun eserleri kadar yaşamı da Osmanlı'nın son dönemiyle Cumhuriyet'in ilk yılları arasında bir köprü niteliği taşır. Şiirlerinde olduğu kadar hayatında da derin bir yalnızlık, metafizik bir arayış ve Batı-Doğu ikileminin sancıları görülür. Hem bireyin hem de toplumun dönüşümünü birinci elden yaşayan ve yazıya döken bu büyük

edebiyatçı, bugün hâlâ Türk edebiyatının en özgün kalemlerinden biri olarak anılmaktadır. (REŞİD, 1917: 4-76)

ESERLERİ: (ENGİNÜN, 1988: 209)

Şiir: Sahrâ (1897); Dîvaneliklerim yahut Belde (1885); Bunlar Odur (1885); Makber (1885); Ölü (1885); Hacle (1885); Kahbe yahut Bir Sefilenin Hasbîhâli (1886); Bâlâdan Bir Ses (1912); Vâlidem (1913); İlham-ı Vatan (1916); Garam (1923).

Tiyatro: Mâcerâ-yı Aşk (1873); Sabr ü Sebat (1875); İçli Kız (1875); Duhter-i Hindû (1876); Nesteren (1878); Târık yahut Endülüs Fethi (1879) ile beraber 16 tane daha tiyatro eseri vardır.

ABDÜLHAK HÂMİD TARHAN'IN MAKBER ADLI ESERİ HAKKINDA

İncelenen eser: MAKBER

Yazar: Abdülhâk Hâmid TARHAN

İncelenen Eserin Yayınevi: Çağrı Yayınları

İncelenen Eserin Sayfa Sayısı: 147

Eserin Türü: Şiir

Eserin İlk Baskı Yılı: 1885

İncelenen Eserin Baskı Yılı: 2023

Abdülhak Hâmid Tarhan, Tanzimat'tan Servet-i Fünun'a geçiş sürecinde Türk edebiyatının en özgün ve yenilikçi kalemlerinden biri olarak kabul edilir. Eserlerinde bireyin iç dünyasını, metafizik sorgulamaları ve varoluşsal kaygıları ön planda tutan şair, 1885 yılında kaleme aldığı Makber adlı şiiriyle hem edebi kariyerinde hem de Türk şiirinde yeni bir çığır açmıştır. Bu eser, yalnızca sevdiği eşinin ölümüne duyduğu derin acının dışavurumu değil, aynı zamanda ölüm, hiçlik ve sonsuzluk gibi temalar etrafında şekillenen felsefi bir metindir. Bu makalede, Makber'in yazılış süreci, yapısı, temaları ve Türk edebiyatı açısından önemi ele alınacaktır.

Türk Edebiyatında ilk kez zatını bilmek kabiliyetini gösteren adam olarak nitelendirilen (KAPLAN, 1978: 62) Abdülhak Hâmid'in Makber'i yazmasına sebep olan olay, 1885 yılında Hindistan'ın Bombay şehrinde gerçekleşen bir trajedidir. Şairin çok sevdiği eşi Fatma Hanım verem hastalığına yakalanmış ve kısa sürede vefat etmiştir. Bu olay, Hâmid'in ruh dünyasında derin bir sarsıntı yaratmış, yaşadığı acı kelimelere dönüştüğünde ortaya Makber çıkmıştır. Şair, eserin ön sözünde bu şiirin bir matem değil, bir "aşk ve iman feryadı" olduğunu vurgular. Bu

bağlamda Makber, bireysel bir kaybın şiire dönüşmüş hâli olmanın ötesinde, aynı zamanda bir metafizik yolculuğun ürünüdür. (ENGİNÜN, 1997: 10-11)

Makber'in merkezinde ölüm teması yer alır. Ancak bu tema, klasik anlamda bir ağıt biçiminde ele alınmaz. Şair, ölümle yüzleşirken yalnızca sevgilisinin kaybını değil, aynı zamanda kendi varoluşunu ve insanın sonsuzluk karşısındaki çaresizliğini sorgular. Bu yönüyle eser, bireysel bir yas şiirinden çok daha ötedir; bir insanın Tanrı, evren ve hayatla olan ilişkisini sorgulayan derinlikli bir felsefi metin niteliğindedir.

Ölüm, Makber'de hem somut hem de soyut biçimlerde işlenmiştir. Fatma Hanım'ın kaybı, şairin kalbinde açılan bir boşluk olarak betimlenirken, aynı zamanda bu boşluk evrensel bir sessizlikle özdeşleştirilir. Şiirin birçok yerinde "hiçlik" ve "sonsuzluk" kelimeleri tekrar eder. Bu tekrarlar, şairin ölüm fikrine saplanıp kaldığını değil, o fikri çevreleyen bilinmezliği çözmeye çalıştığını gösterir.

Abdülhak Hâmid, Makber'de klasik Divan edebiyatı nazım biçimlerinden uzak durarak serbest bir yapı tercih etmiştir. Bu tercih, onun bireysel duygularını daha doğrudan ve özgürce ifade etmesini sağlamıştır. Şiirin dili oldukça liriktir; imgelerle yüklü ve zaman zaman yoğun bir soyutlamaya dayanır. Şairin kullandığı benzetmeler ve metaforlar, doğrudan acıyı betimlemekten çok, okuyucuyu duygusal bir atmosferin içine çeker.

Doğa unsurları da eserin dikkat çeken bir diğer boyutudur. Deniz, gece, rüzgâr, yıldızlar gibi semboller sık sık kullanılır. Bu unsurlar sadece estetik bir fon oluşturmaz, aynı zamanda şairin ruh hâlinin ve düşünce akışının dışavurumu olarak anlam kazanır. Örneğin, deniz sık sık sonsuzlukla özdeşleştirilir; kaybın büyüklüğü ve insanın aczini ifade eder.

Makber, Türk edebiyatında ölüm temasını en derin ve bireysel boyutlarıyla işleyen eserlerden biridir. Abdülhak Hâmid'in bu eseriyle birlikte şiir, sadece sosyal ya da didaktik bir araç olmaktan çıkar, bireyin iç dünyasının ifade edildiği bir alana dönüşür. Bu yönüyle Makber, modern Türk şiirinin habercisi olarak da değerlendirilebilir. (TANSEL, 1938: 454-455)

Ayrıca, eserin klasik formları terk etmesi ve serbest bir yapıya yönelmesi, Tanzimat sonrası Türk şiirinin biçimsel dönüşümünü de işaret eder. Bu anlamda Makber, içerik kadar biçim açısından da yenilikçidir. Şairin dili kullanış biçimi, imgelerin yoğunluğu ve soyut temaları işlemedeki cesareti, onu döneminin ötesinde bir şair olarak konumlandırır. (ENGİNÜN, 1997: 10-18)

Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Makber adlı eseri, bireysel bir kaybın ardından yazılmış olsa da, evrensel temaları ve derin düşünsel

boyutlarıyla edebiyat tarihinde özel bir yere sahiptir. Ölüm, yalnızlık, Tanrı inancı, hiçlik ve sonsuzluk gibi temalar, eserde birbirine örülerek güçlü bir varoluş anlatısına dönüşür. Şairin hem içsel çalkantılarını hem de felsefi sorgulamalarını yansıttığı bu eser, aynı zamanda Türk şiirinin geçirdiği dönüşümün simgelerinden biri olarak da değerlendirilebilir. Makber, sadece Abdülhak Hâmid'in değil, Türk edebiyatının da en özgün ve etkileyici yapıtlarından biri olarak varlığını sürdürmektedir.

DOĞAL UNSURLARIN EDEBİYATTA İŞLENİŞİ: İNSANIN TABİATLA DİLSEL YOLCULUĞU

Edebiyat, insanın kendini, çevresini ve evreni anlama çabasının en eski ve en yaratıcı yollarından biridir. Bu anlamda, doğal unsurların edebiyatta işlenmesi, yalnızca çevrenin betimlenmesiyle sınırlı bir anlatım değildir; doğa, edebi metinlerde çoğu zaman insanın ruh hâlini yansıtan, onun içsel çatışmalarına zemin hazırlayan ya da metafizik anlamlar yüklenen derin bir katmandır. Doğa, edebî dilin en güçlü metafor kaynaklarından biri olmuş; dağlar, denizler, rüzgârlar, gökyüzü gibi unsurlar yalnızca fiziksel varlıklar değil, duygu ve düşüncenin sembolleri olarak da kullanılmıştır.

Doğal unsurlar, edebi metinlerde sıklıkla ruhsal durumları yansıtmak amacıyla kullanılır. İnsan ruhunun karmaşıklığı, doğadaki çeşitlilikle paralel bir şekilde işlenebilir. Fırtınalı bir deniz, içsel çalkantıların; sakin bir göl, huzurun ya da teslimiyetin; çökmekte olan bir gün batımı ise kayıpların, bitişlerin metaforu hâline gelir. Bu bağlamda doğa, insanın iç dünyasının bir aynası gibidir. Doğal varlıklar, bir anlatım unsuru olmanın ötesinde, anlamın taşıyıcısıdır.

Ayrıca doğa, zaman ve mekân kavramlarını inşa etmede de önemli bir rol üstlenir. Bazı metinlerde doğa, olayların geçtiği fiziksel alanı oluştururken, bazı anlatılarda ise zamanın döngüsellliğini, yaşamın geçiciliğini ve ölümün kaçınılmazlığını simgeler. Mevsimlerin dönüşümü, günün geceye evrilmesi ya da yaprakların dökülmesi gibi imgeler, hayatın geçiciliğini, değişimin kaçınılmazlığını edebi düzlemde görünür kılar. (SİYAVUŞGİL, 1993, s. 9-20)

Doğal unsurların bir başka işlevi de felsefi ya da mistik anlamların aktarımında ortaya çıkar. İnsan-doğa ilişkisi, zaman zaman Tanrı-doğa-insan üçgeninde kurulur ve bu bağlamda doğa, yaratıcı gücün bir tezahürü olarak algılanır. Böylece dağlar yalnızca yükselti değil, ilahi gücün büyüklüğü; gökyüzü yalnızca boşluk değil, sonsuzluğun simgesi olur. Bu tür anlam yüklemeleri, doğayı yalnızca estetik bir unsur olarak değil, derin bir düşünsel arka plana sahip bir anlatı ögesi olarak işler.

Doğa, kimi zaman da insanın toplumla ve modern yaşamla olan çatışmasına karşı bir kaçış alanı olarak idealize edilir. Betonlaşmış, yozlaşmış ya da baskıcı sistemler karşısında doğa, saf, bozulmamış, içten ve özgür bir yaşamın temsilcisi olabilir. Bu kullanımda doğal ortam, bireyin özgünlüğünü koruyabildiği, iç sesini duyabildiği bir sığınak işlevi görür. Özellikle bireyin yalnızlık, yabancılaşma ya da kendini arayış temaları çerçevesinde işlenen edebi metinlerde doğa, içsel bir inziva alanına dönüşür. Örneğin Ali PÜSKÜLLÜOĞLU gibi yazarlar, doğal unsurlara edebiyatta sıkça yer vermiştir. (UÇAROL, 1998: 25).

Bunlara ek olarak, doğal unsurlar, duyguların somutlaştırılmasında da önemli bir araçtır. Soyut duygular—aşk, korku, özlem, huzur, keder—çoğu zaman doğadaki somut varlıklarla eşleştirilir. Örneğin bir rüzgâr, bir özlemi taşıyan haberci; bir yağmur, gözyaşlarının yeryüzündeki izdüşümü olabilir. Böylece doğa, soyut olanı somutlaştırır ve okuyucunun duygu dünyasıyla bağ kurmasına yardımcı olur.

Sonuç olarak, doğal unsurlar edebiyatta yalnızca görselliği destekleyen betimleyici araçlar değildir. Onlar, duyguların, düşüncelerin, felsefi sorgulamaların ve toplumsal eleştirilerin taşıyıcısı olarak metnin anlam dünyasına derinlik katar. Doğayla kurulan bu çok katmanlı ilişki, edebiyatı hem insan ruhuna hem de evrensel gerçekliğe açan bir pencere hâline getirir. Doğal unsurlar, insanın yalnızca dış dünyasını değil, aynı zamanda içsel varlığını da dile getirdiği güçlü bir semboller evreni sunar. Bu yönüyle doğa, edebiyatın vazgeçilmez ve evrensel dillerinden biri olmayı sürdürmektedir.

ABDÜLHAK HÂMİD TARHAN'IN MAKBER ADLI ESERİNDE DOĞAL UNSURLAR

Abdülhak Hâmid Tarhan, Tanzimat sonrası Türk edebiyatının duygusal derinliği ve felsefi boyutları en yoğun şekilde barındıran şairlerinden biridir. Onun kaleme aldığı Makber adlı eser, yalnızca bir ağıt ya da sevilen bir eşin ardından yazılmış şiirsel bir metin olmanın ötesinde, insanın ölüm karşısındaki ruhsal çöküşünü, metafizik sorgulamalarını ve tabiatla kurduğu içsel bağı yansıtan bir yapıttır.

Makber, içerdiği doğal unsurlar vasıtasıyla yalnızca bir atmosfer kurmakla kalmaz; aynı zamanda doğayı bir anlam evreni olarak kullanarak bireysel acının evrensel bir düzleme taşınmasını sağlar. Bu bağlamda eser, doğal öğelerin sadece estetik bir unsur değil, aynı zamanda duyguların, düşüncelerin ve metafizik sorguların yansıtıcısı olduğunu gösterir. Örneğin:

“ ...

Urmak neden öyle bir garibi?..

Gurbetlerinin bu mu 'akîbi?...

Ben bâri türâb olaydım evvel,

Mâdâm türâb imiş nasibi...

“ ... ”

(TARHAN, 2023: 23)

Makber’de yer alan doğal unsurlar, yüzeyde bir doğa tasviri gibi görünse de aslında şairin iç dünyasının bir yansıması olarak işlev görür. Doğa, bu eserde edilgen bir çevre ögesi değil, bizzat olayların ve duyguların taşıyıcısı, hatta katılımcısıdır. Özellikle deniz, gökyüzü, gece, yıldızlar, rüzgâr ve dağ gibi öğeler; acının, yalnızlığın, kaybın ve varoluşsal boşluğun anlatımında sıkça başvurulan semboller hâline gelir.

“ ...

Sen, ben gül isek bugün dikensiz,

Âzâde-hayâtsın mihensiz.

Ben 'âlemi neyleyim çemenzâr,

Ben 'âlemi neyleyim çemensiz!..

“ ... ”

(TARHAN, 2023: 27)

Şair, sevgiliyi kaybettikten sonra kendini bir “hiçlik” içinde bulur ve bu boşluğu çevresindeki doğa manzaralarıyla özdeşleştirir. Doğa artık onun için güzelliklerin kaynağı değil, yitirilmiş bir cennet duygusunun hatırlatıcısıdır. Böylece doğa, sadece fon değil, şairin ruhsal durumunu doğrudan yansıtan bir “ayna” görevini üstlenir. Örneğin gece, hem fiziksel bir zaman dilimini hem de şairin içine gömüldüğü karanlığı sembolize eder. Gündüzden geceye geçiş, yalnızca bir gün döngüsü değil; huzurdan acıya, aydınlıktan belirsizliğe geçiş olarak yorumlanabilir.

“ ...

Elbet o da bir güzel çiçektir,

Evvelki değişmemiş demektir.

“ ... ”

(TARHAN, 2023: 31)

Makber’de doğa çok katmanlı bir anlama sahiptir. Birinci düzlemde, doğa ölümün gerçekleştiği fiziksel ortamı verir: deniz yolculuğu, uzak diyarlarda yaşanan bir vefat ve mezarın başında geçen zaman dilimi. Ancak ikinci ve daha derin düzlemde doğa, ölümle yüzleşen insanın ruhsal çöküşünü, yalnızlığını ve çaresizliğini ifade eder.

“
...
Billâh düşündüğüm yazılmaz,
Elbette kalemle dağ kazılmaz.
... “

(TARHAN, 2023: 30)

Özellikle doğanın sessizliği, yapayalnız kalmış bir insanın içsel boşluğunun metaforu gibidir. Doğal unsurlar, kelimelerle doğrudan ifade edilemeyecek kadar derin olan duyguları dışa vurmanın bir aracı olur. Üçüncü bir düzlemde ise doğa, Tanrı ile insan arasında bir köprü işlevi görür. Örneğin:

“
...
Ey yâr, şu nevbahâr sensin
... “
(TARHAN, 2023: 46)

Şair doğadaki sonsuzluk duygusunu Tanrısal bir mutlaklıkla eşleştirir. Sonsuz gökyüzü, uçsuz bucaksız deniz ya da sonsuz gibi gelen gece; şairin Tanrı'ya ulaşma arzusunun, hatta onunla yüzleşme çabasının doğal izdüşümleridir. Bu yönüyle doğa, sadece maddi değil, aynı zamanda metafizik bir anlam taşır. Doğada yer alan büyüklük, derinlik ve sonsuzluk imgeleri, insanın kendi küçüklüğü karşısında duyduğu hayranlık ve korkunun birleşiminden doğar.

“
...
Bi-fark ise ter o kanlı yaştan?..
Kalbe ne kalır ziyâde taştan?..
Lâzım mı idi kanat verilmek,
'Aklım uçacak değilse baştan?..
... “
(TARHAN, 2023: 39)

Makber'in en önemli temalarından biri olan ölüm, doğa üzerinden anlamlandırılır. Özellikle toprağın, denizin ve gece karanlığının sıkça kullanılması, ölümün hem fiziksel hem de ruhsal bir son olduğunu hatırlatır. Toprak, sevgilinin bedensel olarak dönüştüğü yer; deniz, ulaşılmazlığın sembolü; gece ise bu sonsuz ayrılığın örtüsüdür. Doğa unsurlarıyla kurulan bu metaforik bağ, okuyucuyu ölüm fikriyle yüzleştirir ama bunu doğrudan değil, imgeler yoluyla yapar. Böylece doğa, okuyucunun zihninde hem korkutucu hem de kaçınılmaz olan bir gerçekliğin temsilcisine dönüşür.

“
... “

*Vahşi gibi eylerim tebelbül,
Yıldızlara karşı tipki bülbül,
Bir şey görürüm ki ben de bilmem,
Bi'l-cümle mükevvenât bir gül.*

...
(TARHAN, 2023: 51)

Doğal unsurlar, sadece ölümün değil, aynı zamanda aşkın da taşıyıcısıdır. Şairin eşine duyduğu derin bağlılık, doğayla kurduğu her bağda hissedilir. Rüzgârda onun nefesini, dalgada onun sesini, gökte onun yüzünü arar. Doğa, burada bir hatırlama ve anma alanı olur. Bu durum, insanın sevdikleriyle olan bağının fiziksel düzlemde kopsa da duygusal düzlemde sürdüğünü ifade eder. Bu bakımdan doğa, aynı zamanda bir hafıza mekânıdır.

“...
*Allah aşkıyçün ey ağaçlar,
Kimdir beni ağlatan bu hûn-riz?.*

... “
(TARHAN, 2023: 91)

Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Makber adlı eseri, doğal unsurların edebî bir metinde nasıl çok katmanlı anlamlar taşıyabileceğini gösteren etkileyici bir örnektir. Doğa, bu şiirde yalnızca betimlenen bir çevre değil, insanın iç dünyasını, metafizik arayışlarını ve derin acılarını dışavurabildiği bir anlam alanıdır. Özellikle ölüm ve aşk gibi temel insan deneyimlerinin doğa imgeleriyle ifade edilmesi, eserin hem bireysel hem de evrensel düzlemde güçlü bir etki yaratmasını sağlar. Sonuç olarak Makber, doğayı sadece anlatılanın dekoru olarak değil, bizzat anlatının ruhu olarak kullanan bir yapıt olarak Türk edebiyatında ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

SONUÇ

Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Makber adlı eseri, hem bireysel hem de evrensel duyguların doğa ile iç içe geçtiği derinlikli bir edebî yapıt olarak dikkat çeker. Bu eserde doğal unsurlar, yalnızca şiirin atmosferini kuran dekoratif öğeler olarak değil, aynı zamanda şairin iç dünyasını, varoluşsal sorgulamalarını ve metafizik arayışlarını ifade eden çok katmanlı anlam öğeleri olarak kullanılmıştır. Doğa, şiirin yapısal ve tematik omurgasına yerleşmiş; zaman zaman bir anlatım dili, zaman zaman ise bir ruh hâlinin taşıyıcısı olmuştur.

Makber'de sıkça karşılaşılan doğa tasvirleri; kayıp, yalnızlık, çaresizlik, umutsuzluk ve Tanrı arayışı gibi temel duyguların sembolik karşılıklarını sunar. Özellikle deniz, gökyüzü, gece, toprak ve rüzgâr gibi unsurlar, insanın hayat karşısındaki kırılganlığını ve ölümle yüzleşme

biçimini temsil eder. Bu doğal öğeler aracılığıyla şair, hem bireysel acısını dışa vurmuş hem de okuyucuya ortak bir duygulanım alanı yaratmıştır.

Eserde doğa ile kurulan bu bağ, yalnızca duygusal bir arka plan sunmakla kalmamış, aynı zamanda insanın sonsuzluk ve hiçlik arasındaki konumunu irdeleyen felsefi bir boyut da kazandırmıştır. Doğa, hem geçiciliğin hem de sonsuzluğun sembolüdür. Bu ikilik, Makber'in ruhunu oluşturan temel çatışmalardan birine dönüşür. Ölüm, kayıp ve yokluk gibi olgular karşısında doğa; bazen bir sığınak, bazen bir hatırlatma, bazen de kaçınılmaz sonun simgesi olur.

Sonuç olarak, Makber adlı eser, doğal unsurların edebiyat metinlerindeki işlevsel gücünü çarpıcı biçimde ortaya koyar. Abdülhak Hâmid Tarhan, doğayı yalnızca gözle görülen bir gerçeklik olarak değil, insan ruhunun en derin kıvrımlarına dokunabilen simgesel bir alan olarak kullanmıştır. Bu yönüyle Makber, doğayla insan arasındaki bağın edebî düzlemde nasıl anlamlı ve çok boyutlu biçimde kurulabileceğine dair etkileyici bir örnek sunar. Eserdeki doğal imgeler, sadece bir kaybın yasını değil, aynı zamanda insanın kendini, hayatı ve ötesini anlama çabasını da temsil eder. Bu çaba, doğa aracılığıyla hem bireysel hem de evrensel bir dile dönüşür.

KAYNAKÇA:

- 1- AKÜN Ömer Faruk, *Abdülhak Hâmid'in Merkad-ı Fâtih'i Ziyaret Manzumesi ve İçindeki Görüşler*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, cilt: 7, İstanbul 1946.
- 2- ENGİNÜN İnci, *Abdülhak Hamit Tarhan Bütün Şiirleri 2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1997.
- 3- ENGİNÜN İnci, *Tarhan Abdülhak Hâmid*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, cilt: 1, İstanbul 1988.
- 4- ERTAYLAN İsmail Hikmet, *Türk Edebiyatı Tarihi*, cilt: 2, Bakü 1925.
- 5- KAPLAN Mehmet, *Edebiyatımızın İçinden*, Dergah Yayınları, İstanbul 1978.
- 6- REŞİD Kemal, *Abdülhak Hâmid-Süleyman Nazif*, İstanbul 1917.
- 7- SEVÜK İsmail Habip, *Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1924.
- 8- SİYAVUŞGİL Sabri Esat, *Türk Halk Şiirinde Tabiat*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1993.
- 9- SÜLEYMAN Şehâbeddin, *Abdülhak Hâmid: Hayatı ve Sanatkâr*, İstanbul 1913.
- 10- TANPINAR Ahmet Hamdi, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1967.
- 11- TANSEL Fevziye Abdullah, *Makber'de Leyla ve Mecnun ile Hüsün ve Aşk Tesirleri*, Ülkü Dergisi, cilt: 10, sayı: 59-60, 1938.
- 12- TARHAN Abdülhak Hâmid, *Makber*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2023.
- 13- UÇAROL Tuncer, *Ali Püsküllüoğlu'nun İlk Şiir Kitabı*, Düşlem Dergisi, sayı: 15, 1998.
- 14- ÜNAYDIN Ruşen Eşref, *Diyorlar ki*, İstanbul 1918.